

/11/ FORCIA ADVERGIS

Forcia adversis je promluvou při společné bakalářské determinaci **Petra z Mladoňovic** a **Jana z Příbramě**, promoce se konala v létě roku 1409.

Soupis pramenů: B–S č. 41.

Překlad podle edice: A. Schmidtová, *Positiones*, s. 84–88, komentář s. 227 (původní edice B. Ryba, *Nový Hus*, s. 43–51).

Překlad: J. Nechutová – J. Fuksová, *Mistr Jan Hus v polemice a za katedrou*, s. 82–88.

Rukopis: NK Praha, X C 3, 127r^b–128r^b.

Specifikem rekomendace *Forcia adversis* i samotné této bakalářské promoce je skutečnost, že zde před fakultním shromážděním stáli dva kandidáti, a to Petr z Mladoňovic a Jan z Příbramě, navíc oba výrazně spjatí s Husem a husitstvím. U jména Petra z Mladoňovic si čtenář uvědomí pevnou vazbu, vzniklou již za Petrových studentských let, mezi Husem a jeho žákem, který pak svého učitele doprovázel do Kostnice a který je jako přímý svědek autorem známé zprávy o Husově smrti a o jeho procesu před kostnickým koncilem.¹ Životní příběh Jana z Příbramě je pozoruhodnou paralelou k dějinám a vývoji husitství: byl Husovým stoupcem a po jeho smrti radikálně zastával přijímání podobojí, rozešel se však s tábořským husitismem (kritický spis *Život kněží tábořských*), zemřel r. 1448.² B. Ryba, který rozpoznal tuto rekomendaci spolu s šesti ostatními v rukopise Národní knihovny v Praze, sign. X C 3, přiřkl v tomto případě Husovi autorství *Forcia* proto, že i zde se nachází veršík pohrávajících si s Husovým jménem (husa – *auca*). Kdo byli objekty Husovy promoční pochvaly, zjistil

1 Vyd. Václav Novotný in: *Prameny dějin českých VIII*, Praha 1932, s. 25–120. Přel. F. Heřmanský, Praha 1965. Literární činnost Petra z Mladoňovic: P. Spunar, *Repertorium auctorum Bohemorum protractum idearum post Universitatem Pragensem conditam illustrans I*, Ossolineum 1985, č. 722–734, s. 260–268.

2 P. Spunar, tamtéž II, č. 287–343, s. 153–174. *Život kněží tábořských* vydal nově (s předmluvou o životě a o spisech Jana z Příbramě) Jaroslav Boubín, Příbram 2000.

prof. Ryba na základě děkanské knihy, která u jednotlivých termínů bakalářských zkoušek udává jména uchazečů a také jejich prospěchové pořadí (tzv. lokaci). Tak bylo možno zjistit, že ve svatodušním termínu 1409 složili bakalářské zkoušky Petr z Mladoňovic jako první a Jan z Příbramě jako pátý; a protože o pořadí, v němž běží a doběhnou k cíli jakýsi Jan a Petr, mluví v této rekomendaci travestie evangelijního textu o běhu učedníků ke Kristovu již prázdnému hrobu, určil B. Ryba jako adresáty promočního projevu *Forcia adversis* právě Husovy žáky Petra z Mladoňovic a Jana z Příbramě.³

Promluva je velmi živá a dynamická, je plná humoru a přátelských osobních narážek na situace, zřejmě společně prožité, a na vlastnosti obou kandidátů. S podobným stylem promočního projevu jsme se ostatně již setkali v předchozích textech (např. *Veniat cuculus, Fulget virtute modestus*), jen motivy jsou zde jiné, oproti popisným spíš jakoby epické: řečník uchazeče charakterizuje příběhy. A k nim staví biblickou paralelu,⁴ vždy novozákonní, nejprve pašijovou: na rozdíl od apoštola Šimona Petra, který v Getsemanské zahradě při Ježíšově zatčení vyťal meč a uťal zbrojnoši ucho, nepříliš statečný student Petr při jakési pouliční šarvátce raději utekl. Na tomto místě Hus odkazuje na předchozí citát z Jindřicha ze Settimella a parafrázuje jej svými vlastními veršiky:

„Co asi udělá bojácny Petřík, když někdo mu hrozí?
Celý pobledlý strachem dá se na překotný útěk.“⁵

Zkomplikuje pak situaci dalším pašijovým odkazem: Petr se zachoval podobně jako jeho jmenovec, který na velebnězově dvoře Krista ze strachu zapřel.

Pak je řeč o Janovi, je stručnější a uzavírá ji výzva „Nutno je přestat včas, ať se ti nesměje Husa“ (čtenář může mít dojem, že učitele osobně zajímal z obou žáků o něco víc Petr z Mladoňovic než Jan z Příbramě). Potom, při společné charakteristice obou, Petra i Jana, se vrací zmíněný velikonoční obraz, tentokrát již z děje Vzkříšení: „Oba dva běželi zároveň, totiž Petr a Jan, a ten druhý učedník, ne Jan, ale Petr, běžel rychleji a dorazil na místo.“ Ve vyprávění evangelia podle Jana běží učedníci Šimon Petr a Jan k Ježíšovu hrobu, aby se přesvědčili o tom, co slyšeli od žen o Ježíšově vzkříšení, předběhne ale Jan Petra, nikoli naopak, jak je tomu v rekomendaci s paralelou k Petrovu prvnímu místu mezi kandidáty bakalariátu. A ještě dále s narážkou na vyprávění *Skutků apoštolských* o tom, že apoštolové Petr a Jan šli o třetí hodině do chrámu k odpolední modlitbě: bakalářští kandidáti „Petr a Jan vystoupili k řečnickému pulťku k polední determinaci“.

Rekomendace *Forcia adversis* poutá tedy naši pozornost jednak dvěma promovanými kandidáty a snad i tím, že je jedním z nich obecněji známý Petr z Mladoňovic, a ještě více parodickým užitím biblických, zejména pašijových, textů.⁶

3 *Nový Hus*, s. 43–46, srov. A. Schmidtová, *Positiones*, s. 227.

4 Biblická místa jsou určena a udána v poznámkách k textu rekomendace.

5 Jiný názor má na tyto verše B. Ryba, *Nový Hus*, s. 49, pozn. 24. K deminutivu Petřík: Husův originál má „Petrazco“, což odpovídá českému Petráček, které je mezi staročeskými deminutivy vlastního jména Petr doloženo.

6 Srov. B. Ryba, *Nový Hus*, s. 44 (s odkazem na monografii Paula Lehmana *Die Parodie in Mittelalter*, München 1922).

Ke všem obtížím stavte se čelem

A teď, za třetí, máme pronést pochvalu k oslavě těchto našich uchazečů, aby ostatní, kteří ji uslyší, studovali ještě usilovněji a mohli tak snáze dosáhnout obdobné odměny. Ale to, že je dnešní bakalářská promoce společná, mi v pochvale poněkud překáží, protože zda jsou bezúhonní, to nevím určitě, a nechci se tedy jejich chvále oddávat příliš radikálně, jak říká Horatius v jednom listu:⁷

„Chceš-li někoho doporučit, tak dávej si pozor, aby ses nemusel brzy sám za cizí poklesky stydět.“

Podobně podle Senekových slov v knize O mravech:⁸ „Nikoho ukvapeně nechval, nikoho ukvapeně nehaň!“ Tyto výroky nabádají má ústa k opatrnosti, abych příliš nespíchal s vychvalováním budoucích bakalářů. Aby však neodešli jen tak, aniž byste je blíž poznali, a neukončili své studijní úsilí naráz a bez chvály, o niž usilovali, musím zde tedy přece jen něco říci, aby ctnost nezůstala ve skrytu, nýbrž stala se příkladem pro další, aby se všichni i každý jednotlivě drželi při pracném studiu kotvy naděje. Neboť Seneka⁹ prohlašuje, že „při námaze je posilou naděje na odměnu“.

K tomu, abych je trochu povzbudil, mi přišla na mysl tato slova:¹⁰

Ke všem obtížím stavte se čelem a statečným srdcem.

Ctihodní otcové, mistři a páni! Ať se Vaše ctihodnosti nediví, že zde naše kandidáty napomínám, že jim radím nebo jim dokonce něco nařizuji, jako by se statečně nestavěli proti zlu; jde mi o to, aby necouvali jako raci, ale aby stoupali k vyšším věcem a zaháněli neřesti. Ale naneštěstí velmi mnoho lidí opouští ctnosti, protože vést ctnostný život je nesnadné; nevědí, že ctnost patří k nejobtížnějším věcem.¹¹ A právě proto přicházím s veršem **ke všem obtížím stavte se čelem a statečným srdcem** a to znamená: zvítězili jste nad nesnadnými věcmi, ale ještě nesnadnější vás čekají, a proto **ke všem obtížím stavte se čelem a statečným srdcem**.

Někdo řekne: A nad čím zvítězili? Odpovím jim takto:

7 Horatius, *Epistulae* I, 18, 76–77 (s použitím překladu R. Mertlíka, *Vavřín a réva*).

8 Srov. *Auctoritates Aristotelis*, Seneca *De quattuor virtutibus cardinalibus*, č. 6, s. 282 (Martinus Bracaraensis, *Formula vitae honestae* 2, s. 239; též Sedulius Scotus, *Collectaneum miscellaneum* IV, 22).

9 *Auctoritates Aristotelis*, Seneca *De vita et moribus*, č. 19, s. 281 (Martinus Bracaraensis, *Liber De moribus* 56, s. 141; též Sedulius Scotus, *Collectaneum miscellaneum* IV, 99).

10 Horatius, *Saturae* II, 2, 136.

11 Srov. Aristoteles, *Ethica Nicomachea* II, 5 (Bekker 1106b).

Za prvé zvítězili nad nestálostí, neboť vydrželi dlouho studovat na naší univerzitě. Pilně se učili celých osm let a nebyli jako syn nestálosti;¹² ten, když si nemohl veškerou vědu osvojit hned, chtěl se zbavit lidské přirozenosti a stát se raději oslem, protože nevěděl, že vědomosti se získávají postupně, jak prohlašuje výtečný znalec Alan ve svých Přirovnáních:¹³

„Nemá spát člověk, který se blíží k útesům Sirén,
ani kdo studuje, aby zbavil se omylů, chyb.
Často při psaní škrtá ten, kdo skládat má verše.“

A tak není divu, že lidé nadaní svými vědomostmi často nepředstihnou ty méně nadané, protože podle Boethiových slov ve spise Školská výchova „se svědomitostí zmírňuje obtížnost jakéhokoli díla“.¹⁴ Proto říká Facetus:¹⁵

„Když kapky padají často, i tvrdý kámen se poddá.“

Ovšem bohužel je mnoho takových, kteří vytrvalost nechali být, dali se na nestálý způsob života a takhle absolvovali svá studia. Alan o nich v Přirovnáních říká:¹⁶

„Ti, co všude po školách rejdí, se neučí vlastně;
jenom proto tam jsou, že chtějí vidění být.“

Tak tomu ale není s našimi kandidáty: ti jsou vytrvalí a udatně touží osvojit si vyšší vědění, a proto právě jim předkládám slova: **Ke všem obtížím stavte se čelem a statečným srdcem.**

Za druhé zvítězili pilnou prací nad leností, a proto si zasloužili dojít k promoci – ne jako ten, o němž říká Occultus:¹⁷

„Takoví žáci jsou jako ty kočky, co vody se bojí:
sice by ryby chtěly, však rybařit nepůjdou nikdy.“

Protože však ti naši mají směřovat k vyšším metám, předkládáme jim rčení: **Ke všem obtížím stavte se čelem a statečným srdcem.**

12 Srov. Pseudo-Boethius, *De disciplina scolarium* 3, 2. Citováno též v rekomendaci *Discens factus est sciens*.

13 Alanus ab Insulis, *Liber parabolarum* III, 247–249. Citováno též v rekomendaci *Instrue preceptis animum*.

14 Pseudo-Boethius, *De disciplina scolarium* 1, 7. Citováno též v rekomendaci *Discens factus est sciens*.

15 Facetus (*Moribus et vita*) 200; Walther 8087a.

16 Alanus ab Insulis, *Liber parabolarum* IV, 373–375.

17 Walther 2484.

Ale třeba by mi někdo namítnul: »Tomu, co povídáš, se nedá věřit, ty jsi za tu pochvalu něco vzal.«¹⁸

Na takovou námitku bych řekl: Nespěchej, pěkně pomalu, proberme to jedno po druhém. Vždyť ohledně činů těchto uchazečů toho musíme ještě mnoho objasnit. Podívej se na ty dva!

Řekneš: »Vezmi Petra! Co myslíš, je odvážný?«

Velice.

Řekneš: »Jak?«

Jako chudák, který na cestě padne do rukou lupičů a nedostane strach a o kterém říká Chudý Jindřich:¹⁹

„Co asi udělá chudák, když po cestě lupiče potká?

Vesele, nebojácně začne písničku hned.“

Řekneš: »Tohle je o Petrovi?«

Jak myslíš.

Říkáš: »Řekni to konkrétně!«

Poslyš: Petr uťal pravé ucho.²⁰

Ty řekneš: »To tak není, Petr utekl, protože dostal strach z toho, co řekla služka.«²¹

Shodněme se, že platí obojí!

Ty: »Budiž.«

Tedy: Jeden Petr sice ucho uťal, ale druhý Petr, ten náš, utekl.

Říkáš: »Jak to bylo?«

Když jednou s ostatními někam šel a když mu začal jakýsi nevzdělanec nadávat, on vzal nohy na ramena a běžel domů, sotva dechu popadal. Tak odvážný byl!

Ty ale řekneš: »A proč jsi tedy citoval verše Chudého Jindřicha?«

Milý příteli, nehněvej se, zaveršuji tedy takhle:

Co asi udělá bojácný Petřík, když někdo mu hrozí?

Celý pobledlý strachem dá se na překotný útěk.

Na to ty: »Nechej toho a řekni o Petrovi něco víc!«

Rád.

18 Pro orientaci čtenáře v následujícím dialogu: autorovy vstupy necháváme bez uvozovek, ve francouzských uvozovkách jsou slova předpokládaného diskusního partnera, navíc jim předesíláme výrazy „řekneš“, „ty říkáš“ apod., jež originál nemá.

19 Henricus Septimellensis, *Elegia* III, 171–172.

20 Srov. J 18, 10 (další evangelia, Mt 26, 51; Mk 14, 47; L 22, 50 mluví jen o jednom z učedníků, nikoli o Petrovi). Narážka na událost v Getsemanské zahradě, kdy učedník (Šimon Petr) uťal mečem ucho jednomu z ozbrojenců, kteří přišli Ježíše zatknout.

21 Srov. J 18, 17–18, 25–27 (Mt 26, 69–75; Mk 14, 66–72; L 22, 56–60). Narážka na Petrovo trojí zapření Ježíše na nádvoří veleknězova domu, kde se jej služka a pak další lidé zeptali, zda i on patří k Ježíšovým druhům.

Ty: »Četl ve škole pořádně Catona?«²²

Ano.

Zeptáš se: »Jak?«

Naučil se veršik.

»Který?«

„Myslím, že přední ctností je umět krotit svůj jazyk.“²³

Ty: »Opravdu?«

Ano.

Ty: »Uveď příklad!«

Když se pohádá s kamarádem, nemluví pak půl roku.

Řekneš: »To se tedy naučil dobře! Jenom aby to mlčení nezachovával ještě dál. –

Ted' se, prosím, věnuj Janovi.«

Rád. Ptáš-li se, kým je jako člověk, odpovím ti naprosto přesně.

Řekneš: »Nejde mi o to, v jakém smyslu je člověk, ale ptám se tě, jaký je.«

Odpovídám: Je to sangvinik, aspoň podle barvy vousu. K tomu se vztahuje verš:²⁴

„Štědrý, přátelský, veselý, smíšek, je červené barvy.“

Doklad toho prvního: slibuje dát víc, než kolik má sám; o tom druhém pomlčím, protože říká Cato:²⁵

„Laskavě pomlč o všem, co bylo by přátelům k hanbě!“

Ptáš se: »A co myslíš o tom třetím?«

Říkám, že je veselý, což se naučil u Ovidia, který říká v Umění milovat:²⁶

„Zpívej, jestli máš hlas. Máš ohebné paže? Pak tanči!“

„Vesele zas a zas tancuj a netápej jak slepý krtek!“²⁷

Tážeš se: »Zpíval tedy?«

Ovšem.

Ty: »Má hlas?«

Výborný!

Ty: »Je hudebník?«

22 Zde často citovaná Catonova dvojverší byla jedním z prvních textů, jimž se učili nejmladší žáci na nejnižším stupni škol.

23 *Catonis Disticha* I, 3.

24 Verše se nacházejí mimo jiné v komentáři k Pseudo-Boethiově *De disciplina scoliarum* Williama of Wheatley (kapitola 4, s. 185); komentář býval připojován ke starším edicím díla Tomáše Akvinského.

25 *Catonis Disticha* II, 7. Citováno též v rekomendaci *Quere quid sit virtus*.

26 Ovidius, *Ars amatoria* I, 595 (přel. R. Mertlík). Citováno též v rekomendaci *Veniat cuculus*.

27 Verš nenalezen.

Dokonce prvotřídní, takový, o jakém říká Alan:²⁸ „Osel tady svým otravným křikem obtěžoval jemný sluch a dopouštěl se v hudbě barbarismů, což je protimluv.“ Tak tedy hudebník.

Řekneš: »Ano, souhlasím. A k tomu čtvrtému?«

Je to smíšek, protože se seznámil s Filosofovými slovy ve čtvrté knize Etiky:²⁹ „Ti, kdo sami nic zábavného neřeknou a kritizují ty, kteří něco řeknou, jsou nekulturní a hrubí; ti, kdo s mírou žertují, jsou příjemní a taktní.“ Co se týká tohoto čtvrtého, ostatně podobně jako třetího: nevěříš-li, ověř si to názorně, podívej se na něj! Jak se směje – an se šklebí jako čert železko nalez!³⁰

Říkáš: »Chtěl bych toho zjistit ještě víc!«

Milý příteli,

„nutno je přestat včas“ (ať se ti nesměje Husa).³¹

Ale teď už se věnuj tomu, co patří k oběma společně.

»Ano, tak povídej!«

Dobře. Oba dva běželi zároveň, totiž Petr a Jan, a ten druhý učedník, ne Jan, ale Petr, běžel rychleji a dorazil na místo.³² Ale dále: Petr a Jan vystoupili k řečnickému pultíku k polední determinaci.³³

Ale ještě zbývá probrat věci závažnější, a proto je řečeno: **Ke všem obtížím stavte se čelem a statečným srdcem.**

V těchto slovech je ve stručnosti obsaženo dvojí: za prvé užitečná rada, pobídka k mravnímu jednání: **stavte se čelem a statečným srdcem**, za druhé se zde závěrem schvaluje jako výsledek přijetí odměny za zásluhu: **ke všem obtížím**.

Za prvé jsem řekl, že se slova týkají užitečné rady, pobídky k mravnímu jednání. Opravdu je užitečné statečně pracovat, zvláště v morální oblasti a ve vědě, neboť bez díla naplněného ctností nemůže být udělena odměna, a to podle Aristotelova pravidla, že odměňován má být pouze ctnostný člověk.³⁴ O takovéto práci říká Pamphilus:³⁵

28 Alanus ab Insulis, *De planctu naturae*, prosa I. Citováno též v rekomendaci *Si vultis nichil timere*.

29 Aristoteles, *Ethica Nicomachea* IV, 14 (Bekker 1128a).

30 Hus zde české úsloví vkládá do latinského textu.

31 Verš, který u Husa (s obměnami) najdeme také v rekomendaci *Fulget virtute modestus* a dále v *Enarratio Psalmorum* 118, s. 194.

32 Srov. J 20, 3–4; v evangeliu předběhne Jan Petra: „Oba dva běželi, ale ten druhý učedník předběhl Petra a byl u hrobu první.“

33 Srov. Sk 3, 1: „Petr a Jan šli o třetí hodině do chrámu k odpolední modlitbě.“

34 Srov. Aristoteles, *Ethica Nicomachea* IV, 7 (Bekker 1123b); *Auctoritates Aristotelis* č. 68, s. 237.

35 *Pamphilus de amore* 271 (přel. I. Zachová, *Sestra Múza*).

„Bůh a námaha naše nám dají a udělí všechno.“

Proto máme vynakládat udatné studijní úsilí, jak učí Cato:³⁶

„Studium pěstuj dál, i když už sis osvojil předmět.“

A tak vám říkám, pánové: **Ke všem obtížím stavte se čelem a statečným srdcem.**

Za druhé a stručněji jsem řekl, že se ta slova týkají závěru, který jako výsledek schvaluje přijetí odměny za zásluhu, totiž za odpor vůči všem obtížím. A to je správné, protože ctnost se vystavuje zkoušce právě v obtížích, neboť ona patří mezi nejobtížnější věci, a tudíž se těm, kdo obtížím vzdorují, dostává odměny. Proto říká autor Prvouky:³⁷

„Za to, že dobře jsi začal, se nedává odměna ještě,
teprve za dobrý konec dostaneš patřičnou mzdu.“

A protože se tito naši kandidáti po dlouhou dobu intenzivně věnovali studiu, patří jim spravedlivá mzda. A to podle Filozofa v Ekonomii³⁸ „mzda přiměřená“, tedy čest a sláva. A proto já z autority, která mi <byla svěřena naší artistickou fakultou, uděluji vám titul bakalářů svobodných umění, abyste mohli číst a disputovat a vykonávat další akty, jaké k tomuto stupni přísluší, zde i všude jinde, a to ve jménu svaté a nerozdílné Trojice>.³⁹

36 *Catonis Disticha* IV, 21.

37 *Rudium doctrina (Quinque claves sapientiae)* 17–18.

38 Aristoteles, *Ethica Nicomachea* V, 10 (Bekker 1134b).

39 Slova ve špičatých závorkách text kritické edice v souladu s rukopisným dochováním nemá, na jejích místě je „etc.“; přebíráme upravenou konvenční závěrečnou formuli podle rekomendace *Studuit agere*.

